

ΜΑΡΙΑ ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΚΙΝΗΣΗ «ΕΝΩΜΕΝΗ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ 1940 - 44»: ΚΙΝΗΣΗ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗΣ

Στὸ πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1976 συναντιόνταν, σ' ἓνα δικηγορικό γραφεῖο ... ἓνας μικρὸς ἀριθμὸς ἀγωνιστῶν τῆς Ἀντίστασης 1941 - 44 ... [οἱ ὅποιοι] ἀνῆκαν σὲ ἀντιστασιακὲς ὁργανώσεις πού ἐκεῖνα τὰ χρόνια εἶχαν ἀναμετρηθεῖ, ἀκόμα καὶ ἔνοπλα, μεταξύ τους. Σκοπὸς αὐτῆς τῆς συνάντησης ἦταν ν' ἀξιολογήσουν τὸ μέγεθος τῆς ἀπειλῆς κατὰ τῆς ἀκεραιότητος καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Πατρίδας μας, πού προερχόταν ἀπ' τὴν ἐπιθετικότητα τῶν τουρκικῶν σωβινιστικῶν κύκλων καὶ νὰ καθορίσουν τὰ καθήκοντα πού ἡ κρισιμότητα αὐτῆς κατάστασης ἔθετε ... στοὺς ἀντιστασιακοὺς ... Τοὺς ἀνθρώπους δηλαδὴ πού πρὶν ἀπὸ 35 χρόνια, παραμέριζαν κάθε τι τὸ ἀτομικὸ καὶ ρίχνονταν μ' ὅλες τους τὶς δυνάμεις στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας τους.

Ἔτσι ξεκινᾷ ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα κείμενα τῆς Κίνησης «Ἐνωμένη Ἐθνικὴ Ἀντίσταση», μιὰ πρώτη προσέγγιση τῆς ὁποίας θὰ ἐπιχειρηθεῖ ἐδῶ¹. Ἡ Ἀντίσταση, ὁ Ἐμφύλιος καὶ τὰ γεγονότα πού ἀκολούθησαν μέχρι τὴν Μεταπολίτευση, διαμόρφωσαν καθοριστικὰ ὅσους τὴν δημιούργησαν, ὀδηγῶντας τους μέσα ἀπὸ διαφορετικοὺς δρόμους σ' ἓνα κοινὸ σημεῖο.

Ἡ Κίνηση συγκροτήθηκε, ὡς ἀναγνωρισμένο σωματεῖο, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1983². Ἡ προσπάθεια ὁμως τῆς συμφιλίωσης, μέσα ἀπὸ κοινούς ἀντι-

* Τὸ παρὸν ἄρθρο ἀποτελεῖ ἀνεπτυγμένη μορφή ἀνακοίνωσης πού ἐγίνε στὸ συνέδριο «Ὁ ἑλληνικὸς Ἐμφύλιος. Ἀπὸ τὴ Βάρκιζα στὸ Γράμμο», Πάντειο Πανεπιστήμιο, 20 - 23 Ὀκτωβρίου 1999.

1. Βλ. «Τὶ εἶναι καὶ τί ἐπιδιώκει ἡ Κίνηση «Ἐνωμένη Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-44»», «Ἐνωμένη Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-1944», Ἐκδοση τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Κίνησης «Ἐνωμένη Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-44», Ἀθήνα [1975], σ. 5.

2. Βλ. Κίνηση Ἐνωμένη Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-44, Καταστατικό. Ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὸ Πρωτοδικεῖο Ἀθηνῶν. Ἀριθ. Ἀπόφ. 4461/83.

στασιακούς αγώνες, ξεκίνησε τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1976 καὶ ἤδη στὰ 1977, μὲ πρόεδρο τὸν Κομνηνὸ Πυρομάγλου καὶ γραμματέα τὸν Λευτέρη Ἀποστόλου· οἱ δραστηριότητές της βρίσκονται σὲ πλήρη ἐξέλιξη. Σκοπὸς τῆς Κίνησης, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνάδειξη «τῆς ἀξίας τῆς ἐνιαίας Ἀντίστασης κατὰ τῶν κατακτητῶν, ὅλων τῶν ἀναγνωρισμένων ὁργανώσεων καὶ τῶν πατριωτῶν», εἶναι καὶ ὁ ἀγώνας «ὥστε νὰ ξεπεραστοῦν τὰ κατάλοιπα τῶν ἐμφύλιων ἀναμετρήσεων»³.

Ἡ πρώτη διακήρυξη – πρόταση τῆς «Ἐπιτροπῆς Πρωτοβουλίας Ἀντιστασιακῶν Ὁργανώσεων 1941-44» (πρόδρομη μορφή τῆς Κίνησης), δημοσιοποιεῖται στὶς 17 Σεπτεμβρίου 1976 καὶ ὑπογράφεται ἀπὸ εἴκοσι δύο ἀντιστασιακούς. Ἀπευθύνεται σὲ «ὅλους ὅσοι συμμετέσχαν στὴν Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-44», καὶ καλεῖ «ὅλους τοὺς Ἕλληνες καὶ τὶς Ἑλληνίδες ἄσχετα ἀπ' τὴν ἰδεολογικὴ ἢ πολιτικὴ τους τοποθέτηση» σὲ «κοινὸ γιορτασμὸ τῆς Ἐθνικῆς Ἀντίστασης», προβάλλοντας τὶς ἀρχές τῆς ἐθνικῆς ὁμοψυχίας καὶ τοῦ κοινοῦ χαρακτήρα τῆς Ἀντίστασης, ἀρχές στὶς ὁποῖες βασίζεται ἡ Κίνηση. Στὴ δεύτερη διακήρυξη, στὶς 29 Σεπτεμβρίου, ποὺ καλοῦσε ὅλους τοὺς ἀντιστασιακούς νὰ συμμετάσχουν σὲ κοινὴ συγκέντρωση, ὑπογράφουν δεκατέσσερις ἀκόμα ἀντιστασιακοί⁴.

Στὶς διακηρύξεις δίνεται τὸ στίγμα τῆς Κίνησης μὲ στόχο τὴν ἀντιπροσωπευτικὴ παρουσία ἀντιστασιακῶν ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο δυνατὸ ἀριθμὸ ὁργανώσεων, σὲ ἐπίπεδο στελεχῶν κυρίως. Ἐκεῖνοι ποὺ ὑπογράφουν εἶναι ἓνα μικρὸ μόνο μέρος ὧν συμμετέχουν στὴν πρωτοβουλία. Ἀναφέροντάς τους ἐδῶ, ἀδικοῦμε ὅσους ἀγωνίστηκαν «ἀνώνυμα» ἢ δὲν διεκδίκησαν ἀργότερα τὴν παρουσία τους στὸ χῶρο τῆς μεταπολεμικῆς δημόσιας ζωῆς. Εἶναι ὅμως ἡ πρώτη δημόσια εἰκόνα τῆς Κίνησης καὶ ἀξίζει νὰ ἀναφερθοῦν.

Ὑπογράφουν δώδεκα ἀντιστασιακοὶ τοῦ «Ἐθνικοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Μετώπου» (ΕΑΜ) καὶ τῆς «Ἐνιαίας Πανελλαδικῆς Ὁργάνωσης Νέων» (ΕΠΟΝ)⁵, πέντε τοῦ «Ἐθνικοῦ Δημοκρατικοῦ Ἑλληνικοῦ Συνδέσμου» (ΕΔΕΣ)

3. Βλ. ὁ.π., ἄρθρο 3.

4. Βλ. «Γιὰ νὰ πρωτοστατήσουμε στὴ σφυρηλάτηση τῆς Ἐθνικῆς ὁμοψυχίας. Γιὰ κοινὸ γιορτασμὸ τῆς Ἐθνικῆς Ἀντίστασης 1941-1944. Γιὰ τὴν καθολικὴ ἀναγνώριση τῆς Ἐθνικῆς Ἀντίστασης 1941-1944», «Ἐνωμένη Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-1944...» ὁ.π., σσ. 7-9· «Ὅλοι στὴ συγκέντρωση τῆς 11 τοῦ Ὀκτώβρη 1976. Γιὰ νὰ συμβάλουμε στὴν ἀγωνιστικὴ ἐθνικὴ ἐνότητα! Γιὰ νὰ τιμήσουμε τὴν Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1940-44! Γιὰ ν' ἀναγνωριστεῖ ἡ Ἀντίσταση στὸ σύνολό της!», ὁ.π., σσ. 10-11.

5. Καταγράφουμε τὶς ἀνεπτυγμένες ὀνομασίες τῶν ὁργανώσεων καὶ ὄχι μόνο τὰ ἀρχικά, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι περισσότερο ἢ λιγότερο γνωστές. Ἡ καταγραφή δὲν γίνεται μόνο γιὰ λόγους τυπικοῦς ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἀναφέροντας πάντα τὰ ἀρχικά ξεχνᾶμε κάποτε τὸ περιεχόμενό τους. Ἡ ὀνομασία τῆς κάθε ὁργάνωσης ἔχει ξεχωριστὸ βάρος, ἀκόμα καὶ οἱ ἀκριβεῖς γραμματικοὶ τύποι ποὺ εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι ἡ ὁργάνωση «Ἱερὴ Ταξιαρχία», τὴν ὁποία συγγραφεῖς ὅπως ὁ Ἀντιναύαρχος Π. Ε. Κώντας

καὶ τῶν «Ἐθνικῶν Ὁμάδων Ἑλλήνων Ἀνταρτῶν» (ΕΟΕΑ), πέντε τοῦ «Ἐθνικοῦ Λαϊκοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Στρατοῦ» (ΕΛΑΣ), πέντε ἀπὸ τὴν «Πανελληνιο Ἐνωσι Ἀγωνιζομένων Νέων» (ΠΕΑΝ), τρεῖς τῆς «Ἱερῆς Ταξιαρχίας» (ΙΤ), δύο ἀπὸ τὴν ὀργάνωση «Ἐθνικὴ Δράση» (ΕΔ), ἓνας ἀπὸ τὴν ὀργάνωση «Ἐθνικὸ Κομιτάτο» (ΕΚ), ἓνας τοῦ «Ἐθνικοῦ Συνδέσμου Ἀνωτάτων Σχολῶν» (ΕΣΑΣ), ἓνας ἀπὸ τὴν «Τρίαινα». Ἀπὸ τὴν «Ἐθνικὴ καὶ Κοινωνικὴ Ἀπελευθέρωση» (ΕΚΚΑ) ὑπογράφει ἡ Ἐριφύλη Καρτάλη, χήρα τοῦ Γ. Καρτάλη. Καθὼς ὁρισμένοι ἀπὸ τοὺς ὑπογράφοντες ἀνῆκαν σὲ περισσότερες ἀπὸ μία ὀργανώσεις, στὶς διακηρύξεις ἀντιπροσωπεύονται ἐπίσης ἡ «Ἐθνικὴ Ἀλληλεγγύη» (ΕΑ) καὶ τὸ «Ἐργατικὸ Ἐθνικὸ Ἀπελευθερωτικὸ Μέτωπο» (ΕΕΑΜ)⁶.

Σημειώνονται ἀλφαβητικά, ὅπως στὶς διακηρύξεις, μὲ τὶς ιδιότητες ποὺ ἐκεῖ καταγράφονται, ιδιότητες οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν στὴν ἀντιστασιακὴ τους δράση κυρίως:

Κ. Ἀλβανός, ἀγωνιστὴς Ἐθνικῆς Δράσης, πολιτικός μηχανικός.

Λευτέρης Ἀποστόλου, γραμματέας τῆς ΚΕ τοῦ ΕΑΜ τὸ 1941.

Γιῶργος Βασιλόπουλος, μέλος τῆς ΚΕ τοῦ ΕΑΜ, γραμματέας τῆς Ἐθνικῆς Ἀλληλεγγύης Ἀθήνας.

Γιῶργος Βῆχος, γενικὸς γραμματέας τοῦ Ἐθνικοῦ Κομιτάτου, ἐκδότης παράνομου Τύπου «Ἐλεύθερη Σκέψη», δικηγόρος.

Σταῦρος Γιαννακόπουλος (Π. Ἀνταῖος), μέλος τῆς ΚΕ τοῦ ΕΑΜ καὶ τοῦ ΚΣ τῆς ΕΠΟΝ, ἐπικεφαλὴς τῶν ἐπονιτῶν ἀνταρτῶν τοῦ ΕΛΑΣ.

Μανώλης Γλέζος, ἀντιστασιακός, ἐκδότης

Ἀριστ. Δαμβουνέλης, ἀγωνιστὴς ΕΟΕΑ - ΕΔΕΣ, ἀπότακτος ἀντισυνταγματάρχης τῶν τεθωρακισμένων τὸ 1968.

Κ. Δεσποτόπουλος, νομικὸς σύμβουλος Γενικοῦ Στρατηγείου ΕΛΑΣ.

Γ. Δρόσος, ἀγωνιστὴς τῆς Ἐθνικῆς Δράσης, ἐκδότης παράνομου Τύπου «Ἐλευθερία», δημοσιογράφος.

Καίτη Ζεύγου, Ἐθνοσύμβουλος τῆς ΠΕΕΑ.

Στ. Ἡλιόπουλος, γραμματέας ΕΑΜ Τραπεζικῶν.

Μίκης Θεοδωράκης, Επονίτης, μουσικοσυνθέτης.

Κ. Καζολέας, στέλεχος τῆς Ἱερῆς Ταξιαρχίας, ἀγωνιστὴς στὸ φοιτητικὸ κίνημα τῆς Κατοχῆς, δικηγόρος.

ἀναφέρουν συστηματικὰ ὡς «Ἱερὰ Ταξιαρχία» βλ. Ἀντιναύαρχου Π. Ε. Κώνστα αἱ πολεμικαὶ καὶ διπλωματικαὶ ἀναμνήσεις του, τῆς δεκαετίας 1940-1950, Ἀθήνα 1955, σσ. 414-415. Πολύτιμη στάθηκε ἐδῶ ἡ καταγραφή τοῦ νεανικοῦ τύπου τῆς Κατοχῆς ἀπὸ τὴν Ὀντέτ Βαρών βλ. Ὀντέτ Βαρών, Ἑλληνικὸς Νεανικὸς Τύπος (1941-1944). Καταγραφή, Ἀθήνα 1987.

6. Ὁ Μανώλης Γλέζος καὶ ἡ Καίτη Ζεύγου ἦταν μέλη τοῦ ΕΑΜ. Ὁ Στρατὴς Σωμερίτης ἀνῆκε ἐπίσης στὸ ΕΑΜ, καθὼς ἡ «Ἐνωση Λαϊκῆς Δημοκρατίας» (ΕΛΔ) ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ τρία κόμματα ποὺ ὑπογράφουν τὸ ἰδρυτικὸ τοῦ ΕΑΜ.

- Έριφύλη Καρτάλη, χήρα Γ. Καρτάλη πολιτικού ηγέτη της ΕΚΚΑ.
 Θ. Κατριβάνος, γραμματέας της Πελοποννησιακής Έπιτροπής του ΕΑΜ.
 [Μιχαήλ] Κιουρτζόγλου, μέλος της Διοικούσας Έπιτροπής της «Τρίαινας»,
 πολιτικός μηχανικός.
 Χριστόδουλος Κουρούκλης, αγωνιστής του ΕΔΕΣ Ἀθηνῶν
 Πέτρος Λόης, αγωνιστής της ΠΕΑΝ και αγωνιστής ἀπὸ τὶς γραμμὲς τοῦ ΕΔΕΣ
 τοῦ βουνοῦ.
 Γ. Α. Μαγκάκης, μέλος της ΠΕΑΝ και αγωνιστής ἀπὸ τὶς γραμμὲς τοῦ ΕΔΕΣ
 τοῦ βουνοῦ.
 Βασίλειος Μαρκάκης, πρόεδρος της Έπιτροπής τοῦ ΕΔΕΣ τῆς Ἀθήνας.
 Σταμ. Μαστρογιαννάκος, μέλος ΚΕ τοῦ ΕΑΜ και τῆς Γραμματείας τῆς ΚΕ
 τοῦ Ἑργατικοῦ ΕΑΜ.
 Τάκης Μιχαηλίδης, στέλεχος της ΠΕΑΝ. Ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς τῆς ἀνα-
 τίναξης τῆς ΕΣΠΟ (Σεπτέμβρης 1942), καταδικασμένος σὲ θάνατο ἀπὸ
 τοὺς Γερμανοὺς, χημικός.
 Γιάννης Μιχαλόπουλος (Ὠρίων), ταξίαρχος ΕΛΑΣ Πελοποννήσου
 Δ. Μπαλάσκας, Ἐθνοσύμβουλος Θεσσαλονίκης, διευθυντὴς δικαστικοῦ τῆς
 Ὁμάδας Μακεδονικῶν Μεραρχιῶν τοῦ ΕΛΑΣ.
 Ἑλένη Μπενᾶ, μέλος ΕΑΜ, πρώην βουλευτὴς τῆς ΕΔΑ.
 Ἀντώνης Μυτιληναῖος, στέλεχος της ΠΕΑΝ. Ἐπικεφαλὴς τῆς ὁμάδας τοῦ
 ἀνατίναξε τὴν ΕΣΠΟ. Καταδικασμένος σὲ θάνατο ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς.
 Δραπέτης δύο φορές. Τρία μεγάλα σαμποτάζ.
 Τάσος Παναγιωτόπουλος, αγωνιστὴς τῆς Ἱερῆς Ταξιαρχίας. Δραπέτευσε ἀπὸ
 στρατόπεδο συγκέντρωσης στὴ Γερμανία.
 Κωνσταντῖνος Παπαγιαννάκης, αγωνιστὴς τοῦ ΕΔΕΣ Ἀθήνας.
 Ἑ. Παπαδάκης, καπετάνιος ὁμάδας μεραρχιῶν ΕΛΑΣ Στερεᾶς.
 Μήτσος Παρτσαλίδης, γραμματέας ΚΕ τοῦ ΕΑΜ στὰ χρόνια 1943 – 1945.
 Σάκης Πεπονῆς, τοῦ Ἑθνικοῦ Συνδέσμου Ἀνωτάτων Σχολῶν (ΕΣΑΣ).
 Γ. Πρίφτης, ἀξιωματικὸς τοῦ ΕΛΑΣ.
 Χαράλαμπος Πρωτοπαπᾶς, στέλεχος τῆς Ἱερῆς Ταξιαρχίας, δικηγόρος.
 Κομνηνὸς Πυρομάγλου, ὑπαρχηγὸς τοῦ ΕΔΕΣ.
 Γιώργος Σταμόπουλος, μέλος της Διοικούσας Έπιτροπής της ΠΕΑΝ, δικη-
 γόρος.

Στρατὴς Σωμερίτης, τῆς ἡγεσίας τῆς Ἑνωσης Λαϊκῆς Δημοκρατίας.

Στὴν Κίνηση πρωτοστάτησαν ἀπὸ τὸ ΕΑΜ ἡ Κάτια Βιδάλη, πολιτικὸς
 πρόσφυγας ἀργότερα στὴ Ρουμανία, ὁ Τάκης Κύρκος, ὁ Ἀσαντοῦρ Μπαχα-
 ριάν· μοναδικὸ μέλος ἀπὸ τὴν ΕΚΚΑ ὁ Κωνσταντῖνος Τσαμαντάνης, ἀγω-
 νιστὴς τοῦ 5/42 Συντάγματος Εὐζώνων· τῆς ΕΠΟΝ ἡ Φώφη Λαζάρου καὶ ἡ
 Ἑλένη Καμουλάκου, γραμματέας τῆς ὁργάνωσης «Γυναίκα στὴν Ἀντίσταση»·
 ὁ Νίκος Καλογερόπουλος τῆς ΕΑ καὶ ὁ Θανάσης Μίχας τῆς ΠΕΑΝ, βου-

λευτῆς τῆς Νέας Δημοκρατίας καὶ Ἀντιπρόεδρος τῆς Βουλῆς⁷.

Ἐπίσης ἐνεργὰ μέλη τῆς Κίνησης ὑπῆρξαν ἢ εἶναι καὶ σήμερα: ὁ Μανώλης Ἀνδρόνικος, ὁ Φαίδων Βεγλερῆς. Ἀπὸ τὸ χῶρο τοῦ ΕΑΜ ὁ Τάσος Βουρνᾶς, ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος, ὁ Ροζέ καὶ ἡ Τατιάνα Μιλλιέξ, ὁ Ἀλέκος Ἀργυρίου, ἡ Ὀλυμπία Παπαδοῦκα. Ἀκόμα ὁ Βάσος Μαθιόπουλος, ὁ Ἰωάννης Μάργαρης ἀπὸ τὶς ΕΟΕΑ, βουλευτῆς τῆς Νέας Δημοκρατίας, ὁ Τάσος Μήνης, ποὺ πολέμησε στὴ Μέση Ἀνατολή, βουλευτῆς τῆς Ἐνώσεως Κέντρου ἀργότερα, ὁ Νίκος Παπαϊωάννου τοῦ ΕΛΑΣ, βουλευτῆς τῆς Ἐνώσεως Κέντρου, ὁ Στρατῆς Παπαστρατῆς, βουλευτῆς τῆς ΕΔΑ καὶ τῆς Ἐνώσεως Κέντρου, ὁ Ρόσιος Ὑψηλάντης τοῦ ΕΛΑΣ, μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΠΑΣΟΚ, ὁ Λάκης Σάντας, ὁ Ἀντώνης Φλούντζης.

Εἶναι μεγάλος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγωνιστῶν ποὺ συμμετέχουν στὴν Κίνηση: ἄλλοι γνωστοί, ὅπως ὁ Νίκος Σβορώνος, ἄλλοι ἄγνωστοι στὸν πολὺ κόσμος, ὅπως ὁ Θέμης Χαλικιάς τῆς ΠΕΑΝ. Ἡ ἱστορία τοῦ καθενὸς εἶναι γεμάτη, πολλῶν εἶναι χαρακτηριστικῆ⁸.

Ὁ Λευτέρης Ἀποστόλου (1914-1981) «γραμματέας τῆς ΚΕ τοῦ ΕΑΜ», ὅπως ὑπογράφει στὶς διακηρύξεις τῆς Κίνησης. Στέλεχος τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος Ἑλλάδας (ΚΚΕ) ἀπὸ τὸν μεσοπόλεμο, ἀπόφοιτος τῆς σχολῆς στελεχῶν ΚΟΥΤΒ τῆς Μόσχας, ἐξόριστος τοῦ Μεταξᾶ, ὑπῆρξε ὁ πρῶτος γραμματέας τοῦ ΕΑΜ. Εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ὑπογράφει τὸ ἰδρυτικὸ τοῦ Μετώπου ἐκ μέρους τοῦ ΚΚΕ. Συλλαμβάνεται τὸν Νοέμβριο τοῦ 1941, ἀπὸ τὶς ἀρχές κατοχῆς, καὶ δραπετεύει τὸ 1943, ὅποτε καὶ ἀγωνίζεται στὶς γραμμὲς τοῦ ΕΛΑΣ. Πολέμησε στὸν Ἐμφύλιο καὶ τὸ 1947 πηγαίνει στὸ Βουκουρέστι, ὅπου ἐργάζεται γιὰ τὸ κόμμα. Πνεῦμα ἀνεξαρτήτο καὶ θαρραλέο, κρίνει καὶ κατακρίνει, ὅταν θεωρεῖ ἀναγκαῖο, τὶς κομματικὲς ἀποφάσεις, σὲ ἐποχὴ ποὺ ὁ σταλινισμὸς κυριαρχοῦσε στὸ κόμμα του καὶ πολλοὶ σιωποῦσαν. Διαγράφεται ἀπὸ τὸ ΚΚΕ τὸ 1950 καὶ ξανά τὸ 1958. Ἐπιστρέφει στὴν Ἑλλάδα τὸ 1959, χωρὶς νὰ ἔχει ὑπογράψει «δήλωση μετανοίας», καὶ θὰ ἀγωνιστεῖ μὲ συνέπεια γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς Ἀριστερᾶς, κατασυκοφαντούμενος ἀπὸ τὸ ΚΚΕ. Μετὰ τὸ 1974 γίνεται μέλος τοῦ ΚΚΕ ἐσωτερικοῦ καὶ ἀργότερα ὁ πρῶτος

7. Εὐχαριστῶ τὴν Καίτη Χαλικιά, ὁμαδάρχισσα τῆς ΠΕΑΝ, γιὰ τὶς πληροφορίες ποὺ μοῦ ἔδωσε.

8. Ἡ βιβλιογραφία ποὺ ἀφορᾷ στὶς ὁργανώσεις καὶ τοὺς ἀντιστασιακοὺς ποὺ συμμετέχουν στὴν Κίνηση δὲν ἐξαντλεῖται στὰ δημοσιεύματα γιὰ τὴν Ἀντίσταση. Τὴν πορεία τοὺς παρακολουθοῦμε καὶ σὲ ἐκεῖνα τῆς περιόδου ποὺ ἀκολούθησε: Ἐμφύλιος, μετεμφυλιακὰ χρόνια στὴν Ἑλλάδα καὶ τὶς χώρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, Δικτατορία, Μεταπολίτευση. Ὁ κατάλογος εἶναι μακρὺς: ἀναμνήσεις, τοπικὲς ἱστορίες, συνεντεύξεις, ἀπόπειρες ἱστορικῆς καταγραφῆς ὧν ἐξῆσαν τὰ γεγονότα, μελέτες νεώτερων ἱστορικῶν. Ἐπίσης ὅσα ἔχουν γράψει ὀρισμένα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ μέλη τῆς Κίνησης. Ἐδῶ θὰ ἀναφερθοῦμε κυρίως στὰ τελευταῖα.

γραμματέας της Κίνησης. Υπερασπίζεται μέχρι τέλους τὸν ἐθνικοαπελευθερωτικό χαρακτήρα τοῦ ΕΑΜ. Τὸ τελευταῖο του βιβλίο, *Τὸ ξεκίνημα τοῦ ΕΑΜ*, ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν Κίνηση μετὰ τὸ θάνατό του⁹. Μένουν ἀδημοσίευτες οἱ 82 μέρες, στὶς ὁποῖες περιγράφει τὴν σύλληψή του ἀπὸ τὴν ρουμανικὴ ἀσφάλεια καὶ τὶς ἀνακρίσεις πὺ ἀκολούθησαν, τὸ 1959, ὅταν τὸν κατέδωσε τὸ ΚΚΕ. Στὸ γεγονὸς αὐτὸ δὲν εἶχε θελήσει νὰ ἀναφερθεῖ δημόσια ὅσο ζούσε¹⁰.

Τὸ ἀφιέρωμα στὴ μνήμη του, πὺ ἐκδόθηκε ἐπίσης ἀπὸ τὴν Κίνηση, εἶναι χαρακτηριστικὸ δείγμα τοῦ πνεύματος τοῦ σωματείου. Σὲ αὐτὸ καταθέτουν τὴν μαρτυρία τους γιὰ τὸν Ἀποστόλου μέλη τῆς Κίνησης πὺ δὲν ἀνῆκαν στὸν ἴδιο μὲ ἐκεῖνον χῶρο στὴ Κατοχή, ὅπως ὁ Θ. Μίχας, ἡγετικὸ στέλεχος τῆς ΠΕΑΝ καὶ πρῶην βουλευτῆς τῆς Νέας Δημοκρατίας. Ἐπίσης συναγωνιστὲς του, ὅπως ἡ Μαρία Καραγιώργη, τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τῆς ΕΠΟΝ, πρῶην βουλευτῆς τῆς ΕΔΑ, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀ. Στίνας, στέλεχος τῶν τροτσκιστῶν, πὺ εἶχε προσωπικὰ συγκρουστὲ μὲ τὸν Ἀποστόλου στὸν μεσοπόλεμο καὶ ἀργότερα μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τὸ 1946¹¹.

Ὁ Ἀντώνης Μυτιληναῖος τοῦ Οὐλάμου Καταστροφῶν τῆς ΠΕΑΝ γεννήθηκε τὸ 1921. Φοίτησε στὴ Σεβαστοπούλειο Ἑργατικὴ Σχολὴ καὶ στὴν Κατοχή ἐργάζεται στὴν «Ἀνώνυμο Τηλεφωνικὴ Ἑταιρεία». Μετὰ τὴν ἀνατίναξη τῆς «Ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Πολιτικῆς Ὄργανώσεως» (ΕΣΠΟ), τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1942, συλλαμβάνεται μαζί μὲ τὰ ἡγετικά στελέχη καὶ ἄλλους ἀγωνιστὲς τῆς ΠΕΑΝ. Κρατούμενος τῆς Γκεστάπο δραπετεύει, συλλαμβάνεται, δραπετεύει ξανά καὶ διαφεύγει στὴ Μέση Ἀνατολή. Ἐκεῖ κατατάσσεται στὴν 1η Ταξιαρχία καὶ ἀργότερα στὴν 11η Ὀρεινὴ. Τὸ 1968 θὰ φυλακιστεῖ ἀπὸ τὴ χούντα. Στὶς ἀναμνήσεις του προβάλλει «τὸ αὐτονόητο» τοῦ χαρακτήρα τῆς ἐθνικῆς Ἀντίστασης.

Γιὰ τὴν κατάσταση στὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν Συμφωνία τῆς Βάρκιζας (1945) σημειώνει:

Κόντευε νὰ τελειώσει τὸ 1946. Εἶχε γίνει τὸ δημοψήφισμα. Ὁ Γεώργιος εἶχε γυρίσει. Τὴ χώρα κυβερνοῦσε ἡ Δεξιὰ. Ἡ ἀπυρόβλητη. Τὴν τρομοκρατία τῆς Ἀριστερᾶς διαδέχθηκε ἡ τρομοκρατία τῆς Δεξιᾶς ... Οἱ φυλακὲς καὶ τὰ ξερονήσια γέμισαν ἀπὸ ἀγωνιστὲς τῆς Ἀντίστασης. Στὴ Μακρόνησο στήνονταν καινούργιοι Παρθενῶνες ... τὸ χειρότερο πὺ

9. Βλ. Λευτέρης Ἀποστόλου, *Τὸ ξεκίνημα τοῦ ΕΑΜ. Ἀναμνήσεις καὶ διδάγματα*, Ἐκδοση Ἐνωμένη Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-44, Ἀθήνα 1982.

10. Βλ. Ἀ. Στίνας, «Βρεθήκαμε ἀντιμέτωποι», *Περιοδικὴ Ἐκδοση τῆς Κίνησης «Ἐνωμένη Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-1944»*, τχ. 3ο (1982), σσ. 8-9.

11. Βλ. «Μνήμη Λευτέρη Ἀποστόλου, πρῶτου γραμματέα τοῦ ΕΑΜ, γραμματέα τῆς Κίνησης «Ἐνωμένη Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-1944»», ὁ.π.: Λευτέρης Ἀποστόλου (ἐπιμ.), *Ἰδεολογικὴ πάλη ἀνάμεσα στὸ ΚΚΕ καὶ στὶς παραφυάδες τοῦ ἐλληνικοῦ τροτσκισμοῦ 1946-1947*, Κομμουνιστικὴ Ἐπιθεώρηση, Ἀθήνα 1947.

προσέβαλε τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, οἱ δηλώσεις μετάνοιας καὶ τὰ πιστοποιητικά κοινωνικῶν φρονημάτων ... Μὲ κάτι τέτοια ἀνοιξε ὁ δρόμος γιὰ τὴ νέα τρίχρονη ἐμφύλια ἀναμέτρηση. Ὅλα αὐτὰ ἀμαύρωσαν τὸν ἀντιστασιακὸ ἀγώνα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ... Γιὰ 25 χρόνια ντρεπόμαστε νὰ μιᾶμε γιὰ τὴν Ἀντίσταση¹².

Ὁ Κομνηνὸς Πυρομάγλου (1899 - 1980), ὑπαρχηγὸς τοῦ ΕΔΕΣ, βουλευτὴς τῆς ΕΔΑ τὸ 1958, ὑπῆρξε ὁ πρῶτος πρόεδρος τῆς Κίνησης καὶ εἶναι γνωστὴ ἡ γενικότερη πολιτικὴ του δράση μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση. Ὑποστηρίζει ἤδη ἀπὸ τὸ 1947, μέσα στὸν Ἐμφύλιο, στὸ βιβλίο του *Ἡ Ἐθνικὴ Ἀντίστασις (ΕΑΜ - ΕΛΑΣ - ΕΔΕΣ - ΕΚΚΑ)*, ὅτι:

Ὁ Ἀγὼν ἐθνικῆς ἀντιστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὑφ' ὅλας του τὰς καλὰς καὶ τὰς κακὰς μορφάς, ἀποτελεῖ ἓν ἐνιαῖον σύνολον καὶ ὡς τοιοῦτο πρέπει νὰ μελετηθῇ¹³.

Ὁ ἴδιος ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου δηλώνει ἄλλωστε σαφῶς τὴ θέση του. Ἡ ἱστοριογραφία θὰ ἀντιμετωπίσει τὰ ζητήματα ποὺ εἶχε τότε θέσει, πολὺ ἀργότερα, στὴ δεκαετία τοῦ 1980.

Ἡ περίπτωση τοῦ Πυρομάγλου δὲν εἶναι ὡστόσο μεμονωμένη. Ὁ Ἡρακλῆς Πετιμεζᾶς, ἡγετικὸ στέλεχος τοῦ ΕΔΕΣ τῆς Ἀθήνας καὶ Ὑπουργὸς στὴν πρώτη μεταπελευθερωτικὴ κυβέρνηση, ἐκφοῶζει τὴν ἴδια περίοδο, ἀντίστοιχες ἀποψεις¹⁴.

Ἡ δημιουργία τῆς Κίνησης ἐγίνε δυνατὴ μέσα ἀπὸ τὶς ἐμπειρίες τῆς δικτατορίας τοῦ 1967 καὶ τῆς διάσπασης τοῦ ΚΚΕ τὸ 1968. Τὰ δύο αὐτὰ γεγονότα ἀποδέσμευσαν τὰ μέλη τῆς Κίνησης ἀπὸ τὶς ἀγκυλώσεις τοῦ παρελθόντος. Ἐναντίον τῆς δικτατορίας θὰ βρεθοῦν στὴν ἴδια πλευρά. Τὸ ΚΚΕ ἐσωτερικοῦ θὰ εἶναι καὶ τὸ μόνο κόμμα ποὺ ἀργότερα ὑποστηρίζει τὴν Κίνηση¹⁵. Τὰ μέλη τῆς Κίνησης, ὡστόσο, πῆραν τὴν πρωτοβουλία τῆς ἀναγνώρισης τῆς Ἀντίστασης, ἔξω ἀπὸ κάθε κομματικὴ κηδεμονία καὶ γι' αὐτὸ κατακρίθηκαν ἀπὸ πολλὲς πλευρές.

Πρῶτη μεγάλῃ ἐκδήλωση τῆς Κίνησης ὑπῆρξε ἡ «παναντιστασιακὴ συγκέντρωση» στὶς 11 Ὀκτωβρίου 1976 στὸ γήπεδο τοῦ Πανιωνίου στὴν Ἀθήνα, ὅπου συγκεντρώθηκε 25.000 κόσμος, ἀντιστασιακοὶ καὶ ὄχι μόνο, καθὼς

12. Βλ. Ἀντώνης Μυτιληναῖος, *Μαρτύρων Πορεία*, Ἀθήνα 1997, σσ. 10, 123-124.

13. Βλ. Κομνηνὸς Πυρομάγλου, *Ἡ Ἐθνικὴ Ἀντίστασις (ΕΑΜ - ΕΛΑΣ - ΕΔΕΣ - ΕΚΚΑ)*. *Κριτικὴ εἰσαγωγή εἰς τὴν διαμόρφωσίν της*, Ἀθήνα 2η ἐκδοση 1975, σ. 11.

14. Βλ. Ἡρακλῆς Πετιμεζᾶς, *Τὸ ἐλληνικὸ πρόβλημα. Μιὰ σειρά ἀρθρῶν ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν μας ζητημάτων*, Ἀθήνα 1947.

15. Βλ. *Ἡ Αὐγή*, 12.10.1976 καὶ σειρά δημοσιευμάτων ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ Ὀκτωβρίου 1976. Στὴν ἴδια ἐφημερίδα, σήμερα, δημοσιεύεται κάθε Τρίτῃ εἰδικὴ σελίδα γιὰ τὴν Ἀντίσταση, μὲ εὐθύνῃ τοῦ Πέτρου Ἀνταίου, στὴν ὁποία προβάλλεται τακτικὰ ἡ δράση τῆς Κίνησης.

ή απήχηση της πρωτοβουλίας ήταν μεγάλη. Στο ψήφισμά της η συγκέντρωση αποφασίζει «να καταβάλει κάθε προσπάθεια για τη χαλύβδωση της εθνικής όμοψυχίας» και ζητά, εκτός από την «άμεση, καθολική, σαφή και απεριφραστη αναγνώριση της Έθνικης Αντίστασης» και «την επιστροφή των αγωνιστών της Έθνικης Αντίστασης που βρίσκονται στο εξωτερικό»¹⁶.

Η Νέα Δημοκρατία, το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ είχαν τότε πάρει «άρνητική θέση απέναντι στη συγκαλούμενη συγκέντρωση». Η Νέα Δημοκρατία με βίαιες ανακοινώσεις επανέλαβε τα γνωστά περί «αναμοχλεύσεως του παρελθόντος», το ΠΑΣΟΚ είχε «επιφυλάξεις», το ΚΚΕ έστειλε αντιπροσωπεία στον Π. Κανελλόπουλο, μεταφέροντας την άποψη «οτι δέ θα έπρεπε να ενισχυθεί η συγκέντρωση». Ο Κανελλόπουλος, βουλευτής τότε της Νέας Δημοκρατίας, ανακαλεί την απόφαση που είχε πάρει, μετά από πρόσκληση της «Επιτροπής Πρωτοβουλίας», να είναι όμιλητής στη συγκέντρωση. Για να μη γίνει «έστω και άθελά του συντελεστής πολιτικής ανωμαλίας», όπως δηλώνει¹⁷.

Αυτό ήταν το κλίμα το οποίο αντιμετώπισε η Κίνηση, όταν ακόμα και η ιδέα της ενωμένης εθνικής Αντίστασης θεωρείται ότι μπορεί να προκαλέσει «πολιτική ανωμαλία».

Η αναφορά στις συγκεκριμένες χρονολογίες 1941 – 1944 δεν γίνεται τυχαία από την Κίνηση, ούτε επαναλαμβάνεται σε κάθε εκδήλωσή της δίχως συγκεκριμένο λόγο.

Στον πρώτο νόμο για την αναγνώριση της Αντίστασης, του 1949, ορίζεται ως ήμερομηνία λήξης της Αντίστασης η 12η Μαρτίου 1945, για όλη τη χώρα, εκτός από την Κρήτη (που απελευθερώνεται στις 29 Μαΐου 1945). Βάσει αυτού του νόμου, αντιστασιακές θεωρούνται οι οργανώσεις που έδρασαν «κατά του κατακτητού». Για να αναγνωριστούν θα πρέπει να υποβάλουν εκθέσεις της δράσης τους στο Υπουργείο Στρατιωτικών, επιτροπή του οποίου θα αποφασίζει την αναγνώρισή τους ή μή¹⁸. Φυσικά οι έαμικές οργανώσεις δεν υποβάλλουν εκθέσεις, ούτε κατά τη διάρκεια του έμφυliου, ούτε μετά. Εκθέσεις υποβάλλουν όμως άλλες αντιστασιακές οργανώσεις¹⁹.

16. Βλ. «Το Ψήφισμα της συγκέντρωσης», «Ενωμένη Έθνικη Αντίσταση 1941-1944...» δ.π., σ. 17.

17. Βλ. «Η Δήλωση του τέως Πρωθυπουργού κ. Π. Κανελλόπουλου», «Ενωμένη Έθνικη Αντίσταση 1941-1944...» δ.π., σ. 12, όπου και οι αντιδράσεις των κομμάτων.

18. Βλ. ΑΝ 971/1949 «Περί απονομής ήθικων αμοιβών εις τας εθνικάς ανταρτικές ομάδας και εθνικάς οργανώσεις έσωτερικής αντιστάσεως», *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, τ. Α', φ. 105.

19. Βλ. Γενικό Έπιτελείο Στρατού, Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Αρχεία Έθνικης Αντίστασης (1941-1944)*, τ. 2ος Άνταρτικές Οργανώσεις ΕΟΕΑ – ΕΔΕΣ· τ. 5ος Άνταρτικές Οργανώσεις ΕΚΚΑ – 5/42 ΣΕ. Άνταρτικές Οργανώσεις Μακεδονίας – Δυτ. Θράκης – Θεσσαλίας. Άνταρτικές Οργανώσεις Πελοποννήσου· τ. 6ος Άνταρτικές Οργανώσεις Κρήτης· τ. 7ος Άντιστασιακές Οργανώσεις Έσωτερικού, Αθήνα 1998. Εκθέσεις δράσης αρχίζουν να υποβάλλονται ήδη από το 1944, μετά την απελευθέρωση.

Τὸ 1969 ἡ δικτατορία «διευρύνει» τὰ ὅρια καὶ τὴν ἔννοια τῆς Ἀντίστασης. Ὅρίζει ὅτι ἡ Ἀντίσταση ἀρχίζει τὸ 1922 καὶ διαρκεῖ μέχρι τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1950 τουλάχιστον, διευκρινίζοντας ὅτι μὲ τὸν ὄρο ἐχθρὸς «νοοῦνται», ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀρχές καὶ τὰ στρατεύματα κατοχῆς, καὶ ὅσοι δροῦν «ἀντεθνικῶς» κατὰ τὴν Κατοχή ἀλλὰ καὶ «ὁ κομμουνισμὸς ὑφ' οἵανδήποτε μορφὴν καὶ ἐκδήλωσιν, ὥς καὶ οἱ ὑπηρετήσαντες αὐτόν, ἀπὸ τῆς Ἀπελευθερώσεως τῆς Χώρας καὶ ἐντεῦθεν»²⁰. Ἀργότερα ἐπαυξάνει μὲ Νομοθετικὸ Διάταγμα τοῦ 1971²¹.

Ἡ Κίνηση δὲν παύει νὰ θυμίζει ὅτι ἡ Ἀντίσταση λήγει μὲ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ ἀπαιτεῖ τὴν κατάργηση τῶν χουντικῶν νόμων, μὲ τοὺς ὁποίους συνταξιοδοτήθηκαν καὶ ὅσοι ἔδρασαν στὰ Τάγματα Ἀσφαλείας καὶ ἄλλες παρακρατικές ὁμάδες τῆς Κατοχῆς καὶ τοῦ Ἐμφυλίου. Κάτι ποὺ θὰ γίνει μόλις τὸ 1982, χάρις καὶ στὶς δικές της ἐνέργειες²².

Ὁ Τάκης Μιχαηλίδης τῆς ΠΕΑΝ, ὁ ὁποῖος εἶχε καταδικαστεῖ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς σὲ θάνατο γιὰ τὴ συμμετοχή του στὴν ἀνατίναξη τῆς ΕΣΠΟ, θὰ ζήσει στὴν Ἀθήνα ὅλη τὴ φρίκη τῶν Δεκεμβριανῶν, ὅταν σύντροφοί του σκοτώνονται ἀπὸ τὴν «Ὁργάνωση Προστασίας Ἀσπίων Ἀγωνιστῶν» (ΟΠΛΑ) ποὺ θὰ τὸν ἀναζητήσει καὶ στὸ σπίτι του νὰ τὸν συλλάβει ὁμηρο. Τὸ 1961 παραλαμβάνει τὸ ἀναμνηστικὸ μετάλλιο τῆς Ἀντίστασης, βάσει τοῦ πρώτου νόμου τοῦ 1949. Ἀναλογίζεται τότε πῶς:

... πῆραν ... μετάλλιο οἱ ἀμέτοχοι, οἱ δοσίλογοι, οἱ μαυραγορίτες, οἱ ταγματасφαλίτες, οἱ καταδότες, οἱ βασανιστές ... [ὄχι ὅμως ὅσοι] εἶχανε ἀγωνιστεῖ μὲ τὸ ΕΑΜ ... Λὲς καὶ ἡ πείνα, ὁ θάνατος ... τὰ μπλόκα ... οἱ φυλακίσεις ... οἱ τουφεκισμοὶ δὲν ἦταν κοινὰ γιὰ ὅλους ... Ἐγὼ ἔτυχε καὶ ἤμουν «μπλέ». Ἐτυχε. Πῆρα λοιπὸν τὸ παράσημο, ὄχι τὸ παράσημο, τὸ «ἀναμνηστικὸ μετάλλιο», ἔτσι, σὰν φτηνὴ, πολὺ φτηνὴ παραχώρηση. Ἐχοντας χάσει φίλους ἀκριβοὺς. Ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς ... Ἀπὸ τὸν ΟΠΛΑ ...²³

Στὸ μητρώο τῆς Κίνησης εἶναι γραμμένα 352 μέλη. Καθὼς τὸ σωματεῖο ἰδρύεται ἑπτὰ χρόνια μετὰ τὶς πρῶτες δημόσιες κινητοποιήσεις καὶ στηρίζεται πάντα στὴν ἀνιδιοτελὴ προσφορά τῶν ἀντιστασιακῶν, ποὺ δὲν στοχεύ-

20. Βλ. ΝΔ 179/1969 «Περὶ Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως», *Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως*, τ. Α', φ. 73.

21. Βλ. ΝΔ 936/1971 «Περὶ τροποποιήσεως διατάξεων τινῶν τοῦ ΝΔ 179/69 'περὶ Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως', *Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως*, τ. Α', φ. 147.

22. Βλ. Ν 1285/1982 «Γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῆς Ἐθνικῆς Ἀντίστασης τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ἐναντίον τῶν στρατευμάτων κατοχῆς 1941-1944», *Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως*, τ. Α', φ. 115.

23. Βλ. Π. Μ. Μιχαηλίδης, *Ἀγαθουπόλεως 7. Μικρὲς ἱστορίες ἀπὸ τὴν μεγάλη Κατοχή*, Ἀθήνα 1991, σσ. 170, 192.

ουν στην προσωπική τους προβολή, δεν έχει γίνει πλήρης καταγραφή όσων δραστηριοποιήθηκαν στα πλαίσια της Κίνησης, ούτε σημειώνεται για όλους ή ὁργάνωση στην ὁποία ἀνήκαν κατὰ τὴν Κατοχή. Εἶναι χαρακτηριστικό, ὅτι ἀκόμα καὶ ὁρισμένοι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὑπογράφουν τὶς πρῶτες διακηρύξεις, ὅπως ἡ Εριφύλη Καρτάλη, δὲν ἐμφανίζονται ὡς μέλη, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἀποτελεῖ ἔνδειξη μεταγενέστερης διαφοροποίησης ἢ διαφωνίας τοὺς μὲ τοὺς στόχους τῆς Κίνησης. Ἐπίσης στὸν τρόπο καταγραφῆς ὀφείλεται καὶ ἡ μὴ ἐμφάνιση ἀντιστασιακῶν ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ὁργανώσεων ποὺ καταγράφονται στὶς πρῶτες διακηρύξεις. Ἐξάλλου, καὶ ἡ προχωρημένη ἡλικία ὁρισμένων δὲν τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ἔχουν μακρὰ ἐνεργὴ δράση. Ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ μέλη δὲν ζοῦν σήμερα, ὑπάρχουν ὁμως κάποια νεώτερα, ποὺ δὲν συμμετεῖχαν στὴν ἀντίσταση καὶ ἴσως συνεχίσουν τὸ ἔργο τῆς Κίνησης.

Στὸ καταστατικό τοῦ σωματείου ὁρίζεται ὅτι:

Μεταξὺ τῶν 40 Μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐκλέγεται ὑποχρεωτικὰ τουλάχιστον ἓνα μέλος ἀπὸ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς Ὁργανώσεις: Ἐθνικὴ Ἀλληλεγγύη (ΕΑ), Ἐθνικὸ Ἀπελευθερωτικὸ Μέτωπο (ΕΑΜ), Ἐθνικὸς Δημοκρατικὸς Ἑλληνικὸς Σύνδεσμος (ΕΔΕΣ), Ἐθνικὴ Δράση (ΕΔ), Ἐθνικὸ Κομιτάτο (ΕΚ), Ἐθνικὴ καὶ Κοινωνικὴ Ἀπελευθέρωση (ΕΚΚΑ), Ἑλληνικὸς Λαϊκὸς Ἀπελευθερωτικὸς Στρατός (ΕΛΑΣ), Ἐθνικὲς Ὅμαδες Ἑλλήνων Ἀνταρτῶν (ΕΟΕΑ), Ἑναία Πανελλαδικὴ Ὁργάνωση Νέων (ΕΠΟΝ), Ἱερὴ Ταξιαρχία (ΙΤ), Μαχομένη Ἱερὴ Ταξιαρχία (ΜΙΤ), Πανελλήνια Ἐνωση Ἀγωνιζομένων Νέων (ΠΕΑΝ), Τρίαινα, καὶ ὅσες ἄλλες ἔχουν ἀναγνωριστῆ ἐπίσημα ἀπὸ τὴν Πολιτεία, ἐφόσον ὑπάρχουν ὑποψήφιοι ποὺ ἀνήκουν στὶς Ὁργανώσεις αὐτές²⁴.

Ἦδη στὸ καταστατικό ἔχει προστεθεῖ στὶς ὁργανώσεις τῶν διακηρύξεων ἡ ΜΙΤ, τὸ μαχόμενο τμήμα τῆς ΙΤ, ἐνῶ ἡ ΕΣΑΣ καὶ τὸ ΕΕΑΜ, ποὺ ὑπάρχουν στὶς διακηρύξεις, δὲν ἀναφέρονται ὀνομαστικά. Στὸ σύνολο τῶν 352 μελῶν, οἱ ἀντιστασιακοὶ εἶναι 307 καὶ τὰ νεότερα μέλη 45. Γιά 210 ἀπὸ τοὺς ἀντιστασιακοὺς ἔχει καταγραφῆ στὸ μητρῶο καὶ ἡ ὁργάνωση στὴν ὁποία ἀγωνίστηκαν. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ 183 ἀνήκαν σὲ μιὰ ὁργάνωση, ἐνῶ οἱ 27 σὲ δύο ἢ περισσότερες ὁργανώσεις.

Συμμετέχουν ἀναλυτικὰ ἀντιστασιακοὶ ἀπὸ τὶς ἑξῆς ὁργανώσεις:

24. Βλ. *Κίνηση Ἐνωμένη Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-44, Καταστατικό ...* ὁ.π., Κεφάλαιο Στ', Διοικητικὸ Συμβούλιο, ἄρθρο 19. Τὸ ἄρθρο αὐτὸ εἶναι δείγμα τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο λειτουργεῖ τὸ σωματεῖο.

ΕΟΕΑ²⁵ 2

ΕΑ 3

ΕΔ 5

ΕΚΚΑ 1

ΕΟΚ 2

ΕΑΜ 54

ΕΚ 3

ΕΔΕΣ 3

ΕΛΑΣ¹²

ΕΛΑΝ²⁶ 1

«Ἑλληνοπούλα» 1

ΕΠΟΝ 19

ΙΤ 8

ΜΙΤ 3

«Ὅμηρος» 1

ΟΜΤΚ²⁷ 1

ΠΕΑΝ 59

ΡΑΝ²⁸ 1

«Τρίαινα» 1

Μέλη εἶναι ἐπίσης ἀκόμα 3 ἀντιστασιακοὶ ποὺ πολέμησαν στὴ Μέση Ἀνατολή.

Εἶναι 25 ὅσοι ἀγωνίστηκαν σὲ περισσότερες ἀπὸ μία «συγγενεῖς» ὁργανώσεις²⁹: ΕΟΕΑ - ΠΕΑΝ 1, «Ἐθνική Ὁργάνωση Ρεθύμνου» (ΕΟΡ) - «Ἐθνική Ἑνωση Νέων» (ΕΕΝ) 1, ΕΑΜ - ΕΛΑΣ 4, ΕΚ - ΕΟΕΑ - ΕΔΕΣ 1, ΕΔΕΣ - ΕΟΕΑ 4, ΕΣΑΣ - ΠΕΑΝ 3, ΕΠΟΝ - ΕΑΜ 1, ΕΠΟΝ - ΕΛΑΣ 8, ΙΤ - ΕΟΕΑ 1 καὶ τέλος ἓνα μέλος σημειώνεται ὅτι μετείχε στὴν «Πολιτική Ἐπιτροπὴ Ἐθνικῆς Ἀπελευθέρωσης» (ΠΕΕΑ)³⁰, προερχόμενο ἀπὸ τὸ ΕΑΜ.

Διαφορετικὴ ὑπῆρξε τέλος ἡ πορεία δύο μελῶν τῆς Κίνησης: ἓνα ξεκίνησε ἀπὸ τὴν ΕΟΕΑ καὶ αργότερα ἐντάχθηκε στὸ ΕΑΜ, ἓνα δεύτερο ἀντίστοιχα ἀπὸ τὸν ΕΔΕΣ προσχώρησε στὴν ΕΠΟΝ καὶ τέλος στὸ ΕΑΜ.

Τὰ μέλη τῆς Κίνησης καλύπτουν μεγάλο φάσμα τῶν ἀντιστασιακῶν ὁργανώσεων, προερχόμενα ἀπὸ 22 ὁργανώσεις καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν στρατιωτικὴν μονάδα τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ἐκπροσωποῦνται κυρίως τὸ ΕΑΜ καὶ ἡ ΠΕΑΝ, ἀλλὰ καὶ ὀλιγομελεῖς ὁργανώσεις πληροφοριῶν καὶ δολιοφθορᾶς, ὅπως ὁ «Ὅμηρος» καὶ ἡ «Τρίαινα». Στὶς ὁργανώσεις ποὺ ἀντιπροσωπεύονται στὶς πρῶτες διακηρύξεις καὶ σὲ ἐκεῖνες ποὺ ἀναφέρονται ὀνο-

25. Σημειώνουμε ξεχωριστὰ τὰ μέλη τῶν ΕΟΕΑ καὶ ξεχωριστὰ τὰ μέλη τοῦ ΕΔΕΣ, ὄχι μόνο γιὰ λόγους τυπικοῦς, ἀφοῦ ἔτσι σημειώνονται καὶ στὸ μητρώο, ἀλλὰ γιατί συνήθως εἶναι στὴν πρώτη περίπτωση ἀντάρτες καὶ στὴ δεύτερη μέλη τοῦ ΕΔΕΣ τῆς Ἀθήνας.

26. «Ἑλληνικὸ Λαϊκὸ Ἀπελευθερωτικὸ Ναυτικόν».

27. «Ὁργάνωση Μυστικοῦ Τύπου Κρήτης».

28. «Ρῆλος – Αὐλῶν – Νῆσοι».

29. Οἱ ὁργανώσεις ἀναφέρονται μὲ τὴ σειρά ποὺ ἔχουν καταγραφεῖ στὸ μητρώο, σειρά μὲ τὴν ὁποία τὰ μέλη πέρασαν ἀπὸ τὴ μία ὁργάνωση στὴν ἄλλη ἢ συμμετεῖχαν ταυτόχρονα.

30. Ἡ ΠΕΕΑ δὲν εἶναι φυσικὰ ἀντιστασιακὴ ὁργάνωση ἀλλὰ περιλαμβάνεται ἐδῶ γιὰ νὰ δοθεῖ ἀνάγλυφα ὁ τρόπος καταγραφῆς στὸ μητρώο τῆς Κίνησης, ἐνδεικτικὸς τῆς μνήμης καὶ τῆς ἀντίληψης τῶν μελῶν.

μαστικά στο καταστατικό του σωματείου, έχουν προστεθεί αντιστασιακές οργανώσεις της Κρήτης και Κρητικῶν της Ἀθήνας (ΕΟΚ, ΟΜΤΚ, ΕΟΡ και ΕΕΝ), τὸ ΕΛΑΝ, ἡ «Ἑλληνοπούλα», ὁ «Ὅμηρος» καὶ ἡ ΡΑΝ. Ἡ πορεία ὧν συμμετείχαν σὲ περισσότερες ἀπὸ μία ὁργανώσεις εἶναι χαρακτηριστικὴ τῶν συνθηκῶν καὶ τοῦ κλίματος τῆς Κατοχῆς.

Οἱ ἀντιστασιακοί, ὥστόσο, δὲν ἐκπροσωποῦν ἐπισήμως ἐδῶ τὶς ὁργανώσεις τους. Ἡ συμμετοχὴ στὸ ἀντιστασιακὸ κίνημα, ποὺ ἔδειξε πῶς ἡ συλλογικὴ δράση μπορεῖ νὰ προασπίσει τὶς ἀτομικὲς ἐλευθερίες³¹, ἡ ἐμπειρία τῆς ἔνταξής τους σὲ μικρότερες ἢ μεγαλύτερες ὁργανώσεις, τοὺς ὁδηγεῖ νὰ ἀναλάβουν πρωτοβουλίες πέραν ἀπὸ τὶς προσωπικὲς τους πολιτικὲς πεποιθήσεις καὶ τὴ θέση τους στὸν Ἐμφύλιο. Ἔρχονται ὡς ἄτομα, μὲ τὴν ἱστορία του ὁ καθένας. Δημιουργοῦν μία νέα συλλογικότητα. Οἱ περισσότερες ἀντιστασιακὲς ὁργανώσεις ἔχουν ἄλλωστε τὰ δικά τους σωματεία, στὰ ὁποῖα ἀνήκουν πολλὰ ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Κίνησης.

Ἡ Κίνησις δὲν ἀνταγωνίζεται τὰ σωματεία ἀντιστασιακῶν καὶ δὲν μονοπωλεῖ τὴν Ἀντίσταση ἢ τὶς μνήμες τῶν ἀγωνιστῶν. Συνεργάζεται μὲ ὅσα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι δυνατό, ὅπως μὲ τὴν «Ἐνωση Δημοκρατικῶν Ἀγωνιστῶν ΕΔΕΣ», τῆς ὁποίας ὁ πρόεδρος Κ. Παπαγιάννης εἶναι ἀπὸ τὰ ἰδρυτικὰ μέλη της· τὸν «Πανελλήνιο Σύνδεσμο Ἀγωνιστῶν Ἑαμικῆς Ἐθνικῆς Ἀντίστασης»· τὸν «Πανελλήνιο Σύνδεσμο Ἀναπήρων Θυμάτων Πολέμου καὶ Ἐθνικῆς Ἀντίστασης»· τοὺς «Φίλους τῆς ΠΕΑΝ», μέλος τῶν ὁποίων εἶναι ὁ σημερινὸς πρόεδρος καὶ ἀπὸ τοὺς προτεργάτες τῆς Κίνησης, ὁ Γ. Α. Μαγκάκης³². Ὁ τελευταῖος ἦταν καὶ Ὑπουργὸς Δικαιοσύνης τῆς κυβέρνησης τοῦ ΠΑΣΟΚ τὸ 1982, ὅταν ἀναγνωρίσθηκε νομοθετικὰ ἡ ἐθνικὴ Ἀντίσταση.

Υπάρχουν, φυσικά, καὶ ἄλλα σωματεία ἀντιστασιακῶν, μὲ τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἐπαφὴ ἢ συνεργασία, ὅπως υπάρχουν ἀντιστασιακοὶ ὁργανώσεων, μέλη τῶν ὁποίων εἶναι στὴν Κίνησις, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι δὲν θέλουν νὰ ἔχουν καμία σχέση μὲ τὶς δραστηριότητές της. Εἶναι ἓνα ἀκόμα δείγμα τῆς πολυσυλλεκτικότητος τῶν ἀντιστασιακῶν ὁργανώσεων καὶ τῆς ἴδιας τῆς Κίνησης. Ὅταν ὁργανώσεις ὅπως ἡ «Πανελλήνια Ἐνωση Ἀγωνιστῶν Ἐθνικῆς Ἀντίστασης», ποὺ πρόσκειται στὸ ΚΚΕ, στήνουν μνημεῖα πεσόντων «Ἀγωνιστῶν Ἐθνικῆς Ἀντίστασης ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, ΕΠΟΝ, Δ. Στρατ. 1941-1949», ὅπως π.χ. στὴν κεντρικὴ πλατεία τῆς Κλειτορίας, στὴν Αχαΐα· ἡ σωματεία ἀνταρτῶν τοῦ ΕΔΕΣ δὲν συζητοῦν καὶ μὲ τὴν «Ἐνωση Δημοκρατικῶν Ἀγωνιστῶν ΕΔΕΣ», καταλογίζοντάς της, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, καὶ τὴν συμμετοχὴ

31. Βλ. Mark Mazower, *Dark Continent: Europe's Twentieth Century*, Λονδίνο 1999, σ. 195.

32. Βλ. π.χ. «Ἀπὸ τὴ δράση τῶν ἄλλων ἀντιστασιακῶν ὁργανώσεων», *Περιοδικὴ Ἐκδοσις τῆς Κίνησης «Ἐνωμένη Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-44»*, τχ. 60 (1991), σσ. 18-19.

της στὴν Κίνηση, εἶναι φανερό ὅτι βρισκόμαστε ἀκόμα πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωση τῶν στόχων τῆς Κίνησης.

Οἱ ἐορτασμοὶ ἐπετείων τῆς Ἀντίστασης, ἡ δημιουργία μνημείων στὴν Ἀθήνα καὶ ἀλλοῦ, καλύπτουν σημαντικό μέρος τῆς δράσης τῆς Κίνησης, στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἱδρύσεώς της κυρίως³³. Ὅμως δὲν ἀποτελέσαν τὸν ἀποκλειστικό της στόχο, ὅπως συχνὰ συμβαίνει στὶς ὁργανώσεις ἀντιστασιακῶν.

Κάθε χρόνο στὶς 24 Νοεμβρίου, ἐπέτειο τῆς ἀνατίναξης τῆς γέφυρας τοῦ Γοργοποτάμου, ποὺ ἔχει καθιερωθεῖ ἐπισήμως ἀπὸ τὸ 1982 ὡς ἡμέρα ἐορτασμοῦ τῆς ἐθνικῆς Ἀντίστασης³⁴, τὰ μέλη τῆς Κίνησης ἀφήνουν ἓνα λουλούδι στὸ μνημεῖο τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτη στὴν Ἀθήνα καὶ στὰ μνημεῖα πεσόντων στὶς ἄλλες πόλεις. Προσέρχονται, μόνος ὁ καθένας, σὲ ἓνα προσωπικὸ ἀλλὰ καὶ συλλογικὸ προσκύνημα. Συμμετέχουν μὲ τὸ δικό τους τρόπο, δηλώνοντας ὅτι ἡ Ἀντίσταση, στὸ συνολό της, ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου. Ἐπιλέγουν νὰ τιμήσουν τὴν ἡμέρα καὶ ἀτομικά, πέρα ἀπὸ τὴν ὁποία συμμετοχή τους σὲ ἐπίσημες ἐκδηλώσεις.

Μετὰ τὴν ἀναγνώριση τῆς ἐθνικῆς Ἀντίστασης, τὸ 1982, ἡ Κίνηση συνεχίζει νὰ παρακολουθεῖ ἐνεργὰ τὶς διαδικασίες τῆς ἀναγνώρισης ἀπὸ τὴν πολιτεία. Δρῶντας κυρίως στὸ δημόσιο χῶρο, δραστηριοποιεῖται στὴν καταγραφή τῆς ἱστορίας τῆς Κατοχῆς καὶ προτείνει τρόπους διδασκαλίας τῆς ἱστορίας τῆς περιόδου. Συμμετέχει στὸ «Ἐθνικὸ Συμβούλιο Διεκδίκησης Γερμανικῶν Ἐπιανορθώσεων», οἱ ἐνέργειες τοῦ πλαισίου τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦν σήμερα τὸ κύριο πεδίο δράσης τῶν μελῶν της. Οἱ ἀντιστασιακοὶ δὲν ἐπιλέγουν τὸ ρόλο παλαίμαχων πολεμιστῶν ἀλλὰ, μὲ τὴν ἐνεργὴ παρουσία τους, ἐπιθυμοῦν νὰ συμβάλουν στὴ διαμόρφωση τοῦ σύγχρονου τρόπου κατανόησης τοῦ φαινομένου τῆς Ἀντίστασης. Ὅπως ἀντίστοιχα ἀντιμετωπίζουν ὀρισμένοι Ἑβραῖοι ἐπιζῶντες τῶν στρατοπέδων, τὸ γεγονὸς τοῦ Ὀλοκαυτώματος, γεγονὸς καθοριστικὸ γιὰ τὴ διαμόρφωσή τους, ὅπως ἡ Κατοχή, ἡ Ἀντίσταση καὶ ὁ Ἐμφύλιος γιὰ τὰ μέλη τῆς Κίνησης, γιὰ ὅλους τοὺς ἀντιστασιακοὺς³⁵.

Ἀπὸ τὸ 1988 ὁργανώνονται συναντήσεις κατὰ τὶς ὁποῖες μαγνητοφωνοῦνται ἀφηγήσεις καὶ συζητήσεις «στελεχῶν ὅλου τοῦ Ἀντιστασιακοῦ φά-

33. Βλ. χαρακτηριστικὰ «Μὲ τὸν ἐντοιχισμό ἀναμνηστικῆς πλάκας στὴν Ἀκρόπολη ἀπὸ τὴν «Ἐνωμένη Ἐθνική Ἀντίσταση 1941-1944» τιμήθηκε ἡ πρώτη ἀντιστασιακὴ πράξη τοῦ Μανώλη Γλέζου καὶ τοῦ Λάκη Σάντα», *Περιοδικὴ Ἐκδοσὴ τῆς Κίνησης «Ἐνωμένη Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-44»*, τχ. 4ο (1982), σσ. 5-9· «Μνημεῖο τῆς Ἀντίστασης. Τόποι ἀγῶνα καὶ θυσιῶν στὸν Δῆμο Ἀθηναίων», *Περιοδικὴ Ἐκδοσὴ τῆς Κίνησης «Ἐνωμένη Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-44»*, τχ. 6ο (1997), σσ. 6-7· Πέτρος Ανταῖος, «Καλάβρυτα», ὁ.π., σ. 14.

34. Βλ. Ν 1285/1982, ὁ.π.

35. Βλ. Τσβετάν Τόντοροφ, «Οἱ καταχρήσεις τῆς μνήμης», *Ἑβραϊκὴ Ἱστορία καὶ Μνήμη*, ἐπιμ. Ὀντέτ Βαρών – Βασάφ, Ἀθήνα 1998, σσ. 149-198.

σματος για γεγονότα της 'Αντίστασης, έτσι όπως τα είχαν ζήσει οι ίδιοι οι αφηγητές και συζητητές»³⁶.

Η Κίνηση συμβάλλει πολλαπλά στην ιστοριογραφία της περιόδου της Κατοχής. Δημοσιεύεται «μία πρώτη βιβλιογραφική καταγραφή» των εκδόσεων για την Κατοχή και την 'Αντίσταση», καθώς και δείγμα εργασίας για τον παράνομο αντιστασιακό τύπο³⁷. Το «Συνοπτικό 'Αντιστασιακό 'Ημερολόγιο», προσπάθεια που ξεκινά από τις πρώτες εκδόσεις της, δημοσιεύεται στη *Μαύρη Βίβλο της Κατοχής*, καθώς και το «Μαρτυρολόγιο: Όλοκαύτωμα - Εκατόμβες θυσιών»³⁸.

Η Κίνηση δεν περιορίζεται στη μαρτυρία των αντιστασιακών αλλά συνεργάζεται με νεώτερους επιστήμονες και πολιτικούς, καθώς η ιστορία της 'Αντίστασης δεν αντιμετωπίζεται ως μία ακόμα ευκαιρία αυτοβιογραφίας των μελών. Επιδιώκει επίσης να εξεταστούν οι προεκτάσεις και ο αντίκτυπος του αντιστασιακού κινήματος στο παρόν³⁹. Οργανώνει δημόσιες συζητήσεις, όπως την ημερίδα με θέμα «Ο ρόλος της 'Ελληνίδας στην 'Εθνική 'Αντίσταση, και τώρα στο κατώφλι του 21ου αιώνα»⁴⁰. Ομάδα εργασίας υποβάλλει τεκμηριωμένες προτάσεις στο 'Υπουργείο Παιδείας, για τη διδασκαλία της 'Αντίστασης στη μέση εκπαίδευση, που συνοδεύονται από επιλεγμένα λογοτεχνικά κείμενα για τα διδακτικά βιβλία *Νεοελληνικά 'Αναγνώσματα*⁴¹.

Δεν έχει έρθει η στιγμή να συζητηθεί δημόσια ο 'Εμφύλιος στα πλαίσια

36. Βλ. *Περιοδική Έκδοση της Κίνησης «'Ενωμένη 'Εθνική 'Αντίσταση 1941-44»*, τχ. 50 (1991), σ. 5.

37. Βλ. «'Εκδόσεις για την Κατοχή και την 'Αντίσταση», *Περιοδική Έκδοση της Κίνησης «'Ενωμένη 'Εθνική 'Αντίσταση 1941-44»*, τχ. 40 (1982), σσ. 28-43, του Γιώργου Διαμαντόπουλου, μέλους της Κίνησης· «Ο παράνομος αντιστασιακός τύπος της Κατοχής 1941-45. Μία εργασία του Γιώργου Διαμαντόπουλου, περίπου χιλίων σελίδων, σημαντικό ντοκουμέντο της 'Εθνικής 'Αντίστασης», *Περιοδική Έκδοση της Κίνησης «'Ενωμένη 'Εθνική 'Αντίσταση 1941-44»*, τχ. 60 (1991), σ. 16.

38. Βλ. *Μαύρη Βίβλος της Κατοχής*, 'Αθήνα 1999, σσ. 102-111, 40-83. 'Εκδίδεται από επιτροπή στην οποία μετέχουν μέλη της Κίνησης και του «'Εθνικού Συμβουλίου Διεκδίκησης Γερμανικών 'Επανορθώσεων» και εντάσσεται στις ενέργειες για τη διεκδίκηση των γερμανικών επανορθώσεων, που αποτελούν σήμερα τον κυριότερο στόχο της Κίνησης.

39. Βλ. π.χ. «'Επικαιροί προβληματισμοί μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου», *Περιοδική Έκδοση της Κίνησης «'Ενωμένη 'Εθνική 'Αντίσταση 1941-44»*, τχ. 50 (1991).

40. Βλ. «Ο ρόλος της 'Ελληνίδας στην 'Εθνική 'Αντίσταση, και τώρα στο κατώφλι του 21ου αιώνα (κατακτήσεις, προβλήματα, προσδοκίες), Δευτέρα, 17 Μαρτίου 1997 – Αΐθουσα Τελετών του ΕΜΠ», *Περιοδική Έκδοση της Κίνησης «'Ενωμένη 'Εθνική 'Αντίσταση 1941-44»*, τχ. 60 (1997), σσ. 21-48.

41. Βλ. Γιώργος Κόκκινος, «Διδασκαλία της ιστορίας στο Λύκειο», *Περιοδική Έκδοση της Κίνησης «'Ενωμένη 'Εθνική 'Αντίσταση 1941-44»*, τχ. 60 (1997), σσ. 12-13· «Η 'Αντίσταση να περάσει στην Παιδεία», *δ.π.*, σσ. 11-13· Πέτρος 'Ανταίος, «'Υστατες έγνοιες του κόσμου των αντιστασιακών», *Η Αύγή*, 30.11.1999.

τῆς Κίνησης. Εἶναι ὅμως πολλοὶ στὴν Κίνηση, ἐκεῖνοι καὶ ἐκεῖνες, ποὺ πῆραν μέρος καὶ στὸν πόλεμο αὐτό, σὲ ἀντιμαχόμενες πλευρές. Στὸ «Μαρτυρολόγιο», δὲν θὰ καταγράψουν τὶς συγκρούσεις τῶν ἀντιστασιακῶν ὁργανώσεων στὴ διάρκεια τῆς Κατοχῆς, ἀναδεικνύοντας ὡς κορυφαία στιγμή τῆς συλλογικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀτομικῆς τους ἱστορίας, τὸ ἴδιο τὸ γεγονὸς τῆς Ἀντίστασης⁴². Γεγονὸς ποὺ γιὰ τοὺς περισσότερους συνέπεσε μὲ τὰ χρόνια τῆς νεότητάς τους⁴³. Ἐξάλλου ἡ σιωπὴ, ἡ τόσο εὐγλωττὴ σιωπὴ τῆς Κίνησης γιὰ τὸν Ἐμφύλιο, εἶναι ἓνας τρόπος συμφιλίωσης, ὁ δικὸς της, πρὸς τὸ παρόν, τρόπος. Ἡ κίνηση συμφιλίωσης δὲν ἀποτελεῖ συμβιβασμό, οὔτε ἐντάσσεται στὴν πολιτικὴ τῆς «λήθης» ποὺ εἶχε ξεκινήσει ἤδη ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1950⁴⁴.

Ἡ συμμετοχὴ στὴν Κίνηση δὲν ἐμποδίζει τοὺς ἀντιστασιακοὺς νὰ ἀναφέρονται στὰ βιώματά τους, δὲν τοὺς ἔκανε νὰ ξεχάσουν τοὺς νεκροὺς τῶν ἐμφύλιων συγκρούσεων. Μπόρεσαν ὅμως νὰ προχωρήσουν μαζὶ, πέρα ἀπὸ τὶς διαχωριστικὲς γραμμὲς «νικητῶν» καὶ «ἡττημένων», πέρα ἀπὸ τὰ τραύματα τοῦ ἐμφυλίου.

Ὁ Πέτρος Ἀνταῖος, γραμματέας τῆς Κίνησης σήμερα, ὑπῆρξε ὁ ἐπικεφαλὴς τῶν ἐπονιτῶν ἀνταρτῶν στὸν ΕΛΑΣ καὶ τὸ Δημοκρατικὸ Στρατὸ Ἑλλάδας (ΔΣΕ). Στὸ βιβλίο του *Ἡ ἐλπίδα πάγωσε στὶς κορφές*, ἀφηγεῖται τὴν πορεία τῆς Φάλαγγας τῆς «Ταξιαρχίας τῶν ἀσπλῶν τῆς Ρούμελης» τοῦ ΔΣΕ, ποὺ ξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Εὐρυτανία γιὰ τὸ Γράμμο στὰ 1947. Ἀσχίζει μὲ τὰ λόγια τοῦ Τσέχωφ: «Πρέπει νὰ ἐξιλεώσεις τὸ παρελθόν γιὰ νὰ μπορέσεις νὰ ζήσεις τὸ παρόν καὶ τὸ μέλλον», καὶ καταλήγει ὑπογραμμίζοντας:

... ἐξιλέωση σημαίνει τίμια ἀναγνώριση τῶν εὐθυνῶν ὅλων, συγνώμη, καὶ ἀμετάκλητη καταδίκη τῶν φανατισμῶν, τῶν παθῶν καὶ τῶν λαθῶν ποὺ ὁδήγησαν σὲ μιὰ τραγωδία ποὺ δὲν πρέπει νὰ ἐπαναληφθεῖ ποτέ⁴⁵.

Τὰ μέλη τῆς Κίνησης ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν πρωτοβουλιῶν της μέχρι σήμερα ἀκολουθοῦν αὐτὸ τὸ δρόμο.

42. Βλ. *Μαύρη Βίβλος ... ὁ.π., σ. 40.*

43. Βλ. Ὀντέτ Βαρών, «Ἀντιστασιακὲς ὁργανώσεις νέων (1941-1944). Ἀπὸ τὸ ἀτομικὸ στὸ συλλογικόν», *Μνήμων*, τ. 14 (1992), σσ. 115-131, γιὰ τὸν ἰδιαίτερο χαρακτήρα τῆς συμμετοχῆς τῶν νέων στὴν Ἀντίσταση.

44. Βλ. Σπ. Β. Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος (1936-1975)*, τ. 1ος 1936-1944, Ἀθήνα 1994, σ. 509.

45. Βλ. Πέτρος Ἀνταῖος, *Ἡ ἐλπίδα πάγωσε στὶς κορφές. Κάθοδος στὴν κόλαση τοῦ Ἐμφυλίου. Μυθιστόρημα*, Ἀθήνα 1998, σσ. 5, 286.

ABSTRACT

Maria Spiliotopoulou, *The Movement "United Resistance 1941-44": a movement of reconciliation*

The Movement "United Resistance 1941-44" was officially founded in October 1983, but the attempts at a reconciliation of the participants of the Resistance, based on their common struggle during the Occupation, began in September 1976. The aim of the Movement, along with making known the value of the united Resistance, is to overcome the wounds of the Civil War.

The founding members of the Movement, who, also, played a leading role in its first public manifestations, were: L. Apostolou and M. Partsalidis, both secretaries of the EAM; K. Zevgou, member of the PEEA.; K. Pyromaglou, second-in-command of Zervas; G. A. Mangakis, T. Mihailidis and A. Mytilinaios of PEAN. The initiative was taken outside of any political formation and the fact that it was heavily criticized from many parts, is indicative of the mentality prevailing at the time.

The Movement has 352 members, 45 of whom had not taken part in the Resistance, as they are younger. The veterans come from 22 Resistance organisations, covering a wide ideological specter of the movement. Their contribution to reestablish the unified character of the Resistance has been fundamental; a character that had been challenged, as early as 1943, by the conflicts between these same organisations. The moment of reconciliation arrived while they fought together against the Dictatorship of 1967 and in 1968 with the splitting of the KKE.

The time to discuss the Civil War openly, in the context of the Movement, has not yet arrived. Many fought on opposing sides. They have not forgotten their dead, they do not preach oblivion, but they have achieved reconciliation in their own way, by being able to fight for a common cause.

AKAΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

